

پیش‌ها و پانچ‌ها

پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر منصوب‌ها شیخ خیرالدين حفظه الله تعالى

موضوع:

احکام؛ نماز؛ نماز آیات

بسم الله الرحمن الرحيم

پرسش

نویسنده: بیاتی

تاریخ: ۱۳۹۵/۷/۱۵

نماز آیات را در چه مواردی و با چه کیفیتی باید خواند؟

پاسخ

تاریخ: ۱۳۹۵/۷/۱۸

نماز آیات در وقت گرفتن خورشید و ماه، واجب است؛ به دلیل سخن خداوند که فرموده است: «وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَهُنَّ إِنَّ كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ»؛ «و از آیات او شب و روز و خورشید و ماهند، برای خورشید یا ماه سجده نکنید و برای خداوندی سجده کنید که آن‌ها را آفریده است اگر او را پرستش می‌کنید» و به دلیل سخن متواتر و مشهور پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم که فرموده است: «إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَتَانِ مِنَ آيَاتِ اللَّهِ لَا يَنْكَسِفَانِ لِمَوْتٍ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ فَإِذَا رَأَيْتُمُ ذَلِكَ فَأَفْرَعُوا إِلَى الصَّلَاةِ»؛ «هرآینه خورشید و ماه دو آیت از آیات خداوند هستند که برای مرگ کسی یا زندگی او نمی‌گیرند، پس چون آن را دیدید به نماز پناه آورید»^۱ و تردیدی نیست که امر ظاهر در وجوب است.

اما آیا این نماز در وقت سایر حوادث طبیعی ترس‌آور مانند زلزله، سیل، توفان و صاعقه نیز واجب است؟ در این باره دو قول است: یکی آنکه واجب نیست؛ به دلیل اینکه سخن خداوند و پیامبرش تنها بر وجوب نماز در وقت گرفتن خورشید و ماه دلالت دارد و اصل، عدم وجوب آن در اوقات دیگر است و دیگری آنکه واجب است؛ به دلیل اینکه سخن خداوند و پیامبرش تنها بر وجوب نماز

۱. فصلت / ۳۷

۲. برای این مضمون در منابع اهل سنت نگاه کنید به: مسند الشافعی، ص ۱۷۸؛ مسند أحمد، ج ۶، ص ۷۶؛ سنن الدارمی، ج ۱، ص ۳۵۹؛ صحیح البخاری، ج ۲، ص ۲۳؛ صحیح مسلم، ج ۳، ص ۲۷؛ سنن ابن ماجه، ج ۱، ص ۴۰۱؛ سنن أبي داود، ج ۱، ص ۲۶۲؛ سنن النسائي، ج ۳، ص ۱۲۴؛ السنن الكبرى للبيهقي، ج ۳، ص ۳۲۱ و در منابع شیعه نگاه کنید به: المحاسن للبرقي، ج ۲، ص ۳۱۳؛ الکافي للکليني، ج ۳، ص ۴۶۳؛ من لا يحضره الفقيه لابن بابويه، ج ۱، ص ۵۴۰؛ تهذيب الأحكام للطوسي، ج ۳، ص ۱۵۴.

در وقت گرفتن خورشید و ماه دلالت ندارد، بلکه در مقام بیان نمونه است؛ چنانکه عبارت ﴿مِنْ آيَاتِهِ﴾ در سخن خداوند و «آيَاتَانِ مِنَ آيَاتِ اللَّهِ» در سخن پیامبرش، صریح در عدم حصر است و با این وصف، هر آیتی از آیات خداوند به معنای حادثه‌ای غیر عادی از حوادث طبیعی که سبب ترس عمومی می‌شود، نماز را ایجاب می‌کند و این قول اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم و برخی صحابه و قول علامه منصور هاشمی خراسانی حفظه الله تعالی است؛ چنانکه یکی از یارانمان ما را خبر داد، گفت:

«رَأَى الْمَنْصُورُ صَاعِقَةً عَظِيمَةً فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ فَصَلَّى فَأَطَالَ، ثُمَّ قَالَ: مَا يَمْنَعُهُمْ إِذَا جَاءَهُمْ شَيْءٌ مِمَّا عَذَّبَ اللَّهُ بِهِ عِبَادَهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا أَنْ يَرْكَعُوا؟! أَمَا بَلَّغَهُمْ قَوْلَ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلَكِنْ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾؟!»^۱؛ «منصور در روزی توفانی صاعقه‌ای عظیم دید، پس نماز گزارد و (آن را) طولانی کرد و سپس فرمود: چه چیزی آنان را باز می‌دارد از اینکه وقتی چیزی از آنچه خداوند با آن بندگان را در زندگی دنیا عذاب کرده است می‌آیدشان، رکوع کنند؟! آیا سخن خداوند به آنان نرسیده است که می‌فرماید: >پس چرا هنگامی که عذاب ما به سویشان آمد تضرع نکردند؟! بلکه دل‌هاشان سخت شد و شیطان کاری که انجام می‌دادند را برایشان آراست<؟!».

همچنانکه یکی دیگر از یارانمان ما را خبر داد، گفت:

«لَمَّا جَاءَتْ زَلْزَلَةٌ بَدَخْشَانَ دَخَلْتُ عَلَى الْمَنْصُورِ فَوَجَدْتُهُ يُصَلِّي، فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ صَلَاتِهِ سَأَلَنِي عَنِ النَّاسِ فَقُلْتُ: عَاقِبَهُمُ اللَّهُ وَقَدْ فَرَعُوا، فَحَمِدَ اللَّهُ عَلَى عَافِيَتِهِمْ، ثُمَّ قَالَ: وَهَلْ وَجَدْتَهُمْ رَاكِعِينَ؟ قُلْتُ: لَا وَلَا يَرَى أَكْثَرَهُمْ فِيهَا صَلَاةً! قَالَ: إِنَّ هَؤُلَاءِ لَغَافِلُونَ! وَلَقَدْ أَخَذْنَاَهُمُ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُونَ ﴿﴾ حَتَّى إِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِيدٍ إِذَا هُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ﴾!^۲ ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى صَلَاةً أُخْرَى»^۳؛ «هنگامی که زلزله‌ی بدخشان آمد، بر منصور داخل شدم، پس او را در حال نماز یافتم، پس چون از نماز خود فارغ شد از من درباره‌ی مردم پرسش کرد، پس گفتم: خداوند آنان را به سلامت داشت، ولی سخت ترسیده‌اند، پس خداوند را بر سلامت آنان سپاس گفت و سپس فرمود: آیا آنان را در حال رکوع یافتی؟ گفتم: نه و بیشتر آنان در آن نمازی نمی‌بینند! فرمود: آنان همانا غافلند >و هرآینه آنان را به عذاب دچار کردیم،

۱. الأنعام / ۴۳

۲. گفتار ۹۴، فقره‌ی ۱

۳. المؤمنون / ۷۶ و ۷۷

۴. گفتار ۹۴، فقره‌ی ۲

پس برای پروردگارشان فروتنی نکردند و تضرع نمی‌کنند، تا آن گاه که به روی آنان دری دارای عذابی شدید بگشاییم، پس ناگاه در آن ناامید شوند! سپس برخاست و نمازی دیگر گزارد».

اما کیفیت این نماز به پنج صورت روایت شده است:

صورت یکم دو رکعت مانند نماز صبح؛ به دلیل آنکه وجود بیش از یک رکوع در هر رکعت برخلاف صورت معلوم نماز به تواتر است و جز با تواتر روا داشته نمی‌شود، در حالی که تواتری برای آن وجود ندارد و با این وصف، اگر کسی در هر رکعت بیش از یک رکوع به جای آورد، نماز او باطل است و این قول عبد الله بن زبیر، نخعی، ثوری و ابو حنیفه است.

صورت دوم دو رکعت با چهار رکوع، به این ترتیب که در رکعت اول حمد و سوره‌ای دیگر بخواند و رکوع کند و سپس برخیزد و دوباره حمد و سوره‌ای دیگر بخواند و رکوع کند و سپس برخیزد و «سمع الله لمن حمده» گوید و به سجده رود و این کار را در رکعت دوم تکرار کند؛ به دلیل روایت کسانی چون عثمان، عائشه، ابن عباس، عبد الله بن عمر، عبد الله بن عمرو و جابر بن عبد الله از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و این قول مالک، شافعی، احمد و بخاری است.

صورت سوم دو رکعت با شش رکوع، به این ترتیب که در رکعت اول حمد و سوره‌ای دیگر بخواند و رکوع کند و سپس برخیزد و دوباره حمد و سوره‌ای دیگر بخواند و رکوع کند و سپس برخیزد و سه باره حمد و سوره‌ای دیگر بخواند و رکوع کند و سپس برخیزد و «سمع الله لمن حمده» گوید و به سجده رود و این کار را در رکعت دوم تکرار کند؛ به دلیل روایت عائشه و جابر از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و این قول ابن منذر و قولی از ابن راهویه است و ابن حنبل آن را روا دانسته است.

صورت چهارم دو رکعت با هشت رکوع، به این ترتیب که در رکعت اول حمد و سوره‌ای دیگر بخواند و رکوع کند و سپس برخیزد و دوباره حمد و سوره‌ای دیگر بخواند و رکوع کند و سپس برخیزد و سه باره حمد و سوره‌ای دیگر بخواند و رکوع کند و سپس برخیزد و «سمع الله لمن حمده» گوید و به سجده رود و این کار را در رکعت دوم تکرار کند؛ به دلیل روایت علی بن ابی طالب، ابن عباس و حذیفه از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و این قول حبیب بن ابی ثابت است.

صورت پنجم دو رکعت با ده رکوع، به این ترتیب که در رکعت اول حمد و سوره‌ای دیگر بخواند و رکوع کند و سپس برخیزد و دوباره حمد و سوره‌ای دیگر بخواند و رکوع کند و سپس برخیزد و سه باره حمد و سوره‌ای دیگر بخواند و رکوع کند و سپس برخیزد و چهار باره حمد و سوره‌ای دیگر بخواند و رکوع کند و سپس برخیزد و پنج باره حمد و سوره‌ای دیگر بخواند و رکوع کند و

سپس برخیزد و «سمع الله لمن حمده» گوید و به سجده رود و این کار را در رکعت دوم تکرار کند؛ به دلیل روایت علی بن ابی طالب و ابی بن کعب از رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم و این قول مشهور از اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم است، هر چند صورت یکم و چهارم نیز از آنان روایت شده است.

با این وصف، حق آن است که هر یک از این صورت‌های پنج‌گانه جایز است و این قول إسحاق بن راهویه و قول ظاهریه و برخی از شافعیه و زیدیه است؛ چراکه امر خداوند به سجده در ﴿وَأَسْجُدُوا لِلَّهِ﴾ و امر پیامبرش به نماز در «فَأَقْرَعُوا إِلَى الصَّلَاةِ»، مطلق است و شامل همه‌ی این صورت‌های پنج‌گانه می‌شود و دلیلی قطعی برای خصوص هیچ یک از آن‌ها به عنوان تنها صورت نماز آیات وجود ندارد، مگر روایات رسیده از اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم درباره‌ی صورت پنجم که به معنای بطلان صورت‌های دیگر نیست و با توجه به روایات رسیده از آنان درباره‌ی صورت‌های یکم و چهارم، حمل بر استحباب می‌شود و با این وصف، نماز آیات به صورت پنجم، سنت است، هر چند به صورت‌های دیگر نیز - خصوصاً هرگاه رکوع را به نسبت آن‌ها طولانی‌تر انجام دهد - اشکالی ندارد؛ چنانکه یکی از یارانمان ما را خبر داد، گفت:

«سَأَلْتُ الْمَنْصُورَ عَنْ صَلَاةِ الْكُسُوفِ، فَقَالَ: السُّنَّةُ فِيهَا عَشْرُ رَكَعَاتٍ وَلَوْ رَكَعَ أَقَلَّ مِنْ ذَلِكَ لَمَّا كَانَ بِهِ بَأْسٌ إِذَا أَطَالَ الرُّكُوعُ»^۱؛ «از منصور درباره‌ی نماز کسوف پرسیدم، پس فرمود: سنت در آن ده رکوع است، ولی اگر کمتر از آن رکوع کند اشکالی ندارد هرگاه رکوع را طولانی کند».

به علاوه، اختلافی وجود ندارد که وقت این نماز، از آغاز حادثه‌ی طبیعی ترس‌آور تا پایان آن است، اما آیا قضاء آن هرگاه در وقتش گزارده نشود، واجب است؟ در این باره دو روایت است که یکی بر وجوب و دیگری بر عدم وجوب دلالت دارد و حاصل جمع آن دو، استحباب قضاء این نماز است، خصوصاً در خورشیدگرفتگی و ماه‌گرفتگی هرگاه کامل و معلوم بوده باشند. آری، وقت این نماز در خصوص زلزله که مدت آن از مدت نماز کمتر است، مدتی پس از زلزله است که هنوز بیم آن برای عموم مردم وجود دارد و اگر از این مدت گذشت، به نحوی که عموم مردم از آن ایمن شدند، وقت نماز گذشته و قضاء آن مستحب است؛ چنانکه یکی از یارانمان ما را خبر داد، گفت:

«قَالَ الْمَنْصُورُ: وَقْتُ صَلَاةِ الزَّلْزَلَةِ مَا لَمْ يَذْهَبِ الْخَوْفُ، فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ فَقَدْ ذَهَبَ وَقْتُ الصَّلَاةِ وَقَالَ فِيمَنْ فَاتَتْ عَنْهُ صَلَاةُ الْآيَاتِ: إِنْ صَلَّى رَكَعَتَيْنِ فِي الْوَقْتِ فَقَدْ أَجَزَّأَتْهُ وَلَيْسَ عَلَيْهِ قَضَاءٌ -يَعْنِي فِي الْآيَاتِ كُلِّهَا»^۲؛ «شنیدم منصور می‌فرماید:

۱. گفتار ۹۴، فقره‌ی ۳

۲. گفتار ۹۴، فقره‌ی ۴

وقت نماز زلزله تا هنگامی است که ترس از بین نرفته است، پس چون ترس از بین رفت وقت نماز گذشته است و دربارہی کسی که نماز آیات از او فوت شده است فرمود: اگر در وقت (نماز آیات)، دو رکعت نماز (با نیت نافله یا هر نیتی) گزارده باشد او را کفایت کرده است و دیگر بر او قضائی نیست - یعنی در همه‌ی آیات».

پایگاه اطلاع رسانی دفتر منصوب‌هاشمی خراسانی
مجتبی با حکایت‌ها و سوره‌ها

www.alkhorasani.com

پایگاه اطلاع رسانی دفتر منصوب‌هاشمی خراسانی حفظه الله تعالى

* لطفاً بر روی لینک مورد نظر خود کلیک کنید.